

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2024.19.317310>

УДК 327(477:479.22)

UKRAINIAN-GEORGIAN MILITARY COOPERATION: COSSACK TRADITIONS AND TRENDS OF THE ERA OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Oleksandr Muzychko

PhD (History), Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
2 Vsevolod Zmiienko St, Odesa, 65082,
Ukraine

ORCID iD:

<https://orcid.org/0000-0002-8019-2254>E-mail: sandro06@ukr.net

Citation:

Muzychko, O. (2024) Ukrainian-Georgian military cooperation: cossack traditions and trends of the era of the Russian-Ukrainian war, *Chornomors'ka mynuvshyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 19, pp. 126–135.

Submitted: 10.12.2024

Abstract

The purpose of this article is to study the historical perspective of cooperation between Ukrainians and Georgians in the most important field today - the military. The objectives of the article are to establish the main stages of cooperation, the circle of people involved, and outline further prospects. The complex of narrative and documentary materials allows us to highlight the main research tasks. The historiography of this issue has two notable components: general and special. Thus, the main achievement of modern historiography is the concept of "bonded by blood", which successfully reflects the essence of military cooperation between Ukrainians and Georgians, and even more so – of fighting brotherhood. The most intense stage of Ukrainian-Georgian cooperation for a long time remained the period of 1917–1921. At this time, the main enemy of Ukrainians and Georgians – the Russians – became evident. Throughout the Soviet occupation, military cooperation was made impossible and only flourished in emigration. During World War II, the largest number of Georgians and Ukrainians fought as part

of the Soviet army, but much more important for the formation of traditions of national military cooperation is the participation of Georgians in the struggle of the UPA. The modern era of Ukrainian-Georgian cooperation reminds us of the spiral of history – we must again repel the invasion of the Russian enemy.

Fortunately, today both nations have their own statehood and a greater degree of support from the international community, although still insufficient. One of the main lessons of the history of the Georgian and Ukrainian peoples can be expressed in the apt saying: "Peace is not the absence of war, it is the absence of Moscow".

Key words: *Cossacks, Ukrainian-Georgian military cooperation, Russian-Ukrainian war, nationalism.*

УКРАЇНСЬКО-ГРУЗИНСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: КОЗАЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ДОБИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Олександр Музичко

Доктор історичних наук, доцент
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
вул. Всеволода Змієнка, 2, м. Одеса, 65082, Україна

Анотація

Метою даної статті є дослідження історичної перспективи співпраці українців та грузинів у найважливішій сьогодні сфері – військовій.

ORCID iD:

<https://orcid.org/0000-0002-8019-2254>

E-mail: sandro06@ukr.net

Цитування:

Музичко О. Українсько-грузинське військове співробітництво: козацькі традиції та тенденції доби російсько-української війни.

Чорноморська минувшина: зап. Від. історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць/ за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. Вип. 19. С. 126–135.

Отримано: 10.12.2024

1,1 д.а.

Завдання статті – встановити основні етапи співпраці, коло учасників та окреслити подальші перспективи. Комплекс оповідно-документальних матеріалів дозволяє виділити основні завдання дослідження. Історіографія цього питання має дві помітні складові: загальну та спеціальну. Дійдено висновку, що головним здобутком сучасної історіографії є поняття «скріплені кров'ю», яке вдало відображає суть військової співпраці українців і грузин, а тим більше – бойового братерства. Найінтенсивнішим етапом українсько-грузинського співробітництва тривалий час залишався період 1917–1921 рр. У цей час став очевидним головний ворог українців і грузинів – росіяни.

Протягом всієї радянської окупації військова співпраця була унеможливлена і процвітала лише в еміграції. Під час Другої світової війни найбільша кількість грузинів та українців воювала у складі радянської армії, але набагато важливішою для формування традицій національного військового співробітництва є участь грузинів у боротьбі УПА. Сучасна епоха українсько-грузинської співпраці нагадує нам спіраль історії – ми знову маємо відбивати вторгнення російського ворога. Сьогодні обидві нації мають власну державність і більший ступінь підтримки з боку міжнародної спільноти, хоча й поки що недостатньої. Один із головних уроків історії грузинського та українського народів можна висловити у влучному вислові: «Мир – це не відсутність війни, це відсутність Москви».

Ключові слова: козацтво, українсько-грузинське військове співробітництво, російсько-українська війна, націоналізм.

Українці мріють про перемогу над російським агресором. Проте, про сенси та змісти перемоги все ж таки точаться деякі дискусії. Певна частина суспільства вважає перемогою досягнення кордонів 1991 р., інші окреслюють її як повернення до ситуації на початок 2022 р. Автор цих рядків безумовно перебуває разом з тими, хто вважає нинішню війну екзистенційною, тобто війною до зникнення російського агресора з політичної мапи. Гасло «Зробимо росію знову маленькою» має бути гаслом цієї війни. Усі інші варіанти є тільки паліативними та все одно будуть становити велику загрозу для існування України.

Виконання цього вкрай важливого над завдання неможливо без допомоги інших народів, що кровно зацікавлені у розпаді росії та зникненні російського етносу, що довів свою виродженську антилюдську сутність. Так, стікають кров'ю народи Кавказу. Частина території Грузії перебуває під російською окупацією. У Грузії триває запекле протистояння між силами світла та темряви – євро орієнтованими та проросійськими громадянами. Тривалий час долі наших народів були тісно пов'язані. Пов'язані вони і зараз.

Метою цієї статті є дослідження в історичні перспективі співпраці між українцями та грузинами у найголовнішій зараз галуззі – військовій. Завданнями статті є встановлення основних етапів співпраці, кола осіб, окреслення подальших перспектив.

Комплекс наративних та актових матеріалів дозволяє висвітлити основні дослідницькі завдання. Так, надбанням сучасної мемуаристики став збірник «Дружба, скріплена кров'ю. УНСО і Грузія» [2]. Видання присвячене тридцятиліттю заснування УНСО – першого у новітній історії України добровольчого військово-політичного формування. Упорядник збірки Валерій Пальчик поставив собі завдання систематизувати спогади та матеріали про участь українських добровольців УНСО в так званому «грузино-абхазькому конфлікті», який насправді був і є російсько-грузинською війною. У книгу включено спогади та матеріали про події в Грузії та участі в них бійців УНСО в 1993, 1997, 2000–2001 рр.

Історіографія даного питання має дві помітні складові: загальну та спеціальну. До загальної зараховуємо праці, що присвячені загальній історії України та Грузії. Природно, що ці праці містять загальні характеристики [11]. Більш інформативними є праці з історії військової справи, зокрема, присвячені Українській революції, УПА та ін. У цих працях містяться сюжети про військове співробітництво між українцями та грузинами [8; 19]. Щоправда, висвітлення окремих біографій страждає на неповноту. Становлення виразної історіографії грузинсько-українських відносин припало на другу половину ХХ ст., коли у советській історіографії з'явилися перші спроби окреслити більш глибоко специфіку відносин [4; 18]. Паралельно у діаспорній історіографії спостерігаємо перші спроби наближення до проблеми. Частково, ці праці належали перу учасників подій (Б. Монкевич), що звісно додавало суб'єктивності їх текстам [8]. В обох історіографічних традиціях містилися згадки про військові аспекти. Більш докладно тема почала висвітлюватися у сучасну добу передусім зусиллями Ярослава Тинченка та інших [16].

Сучасна історія, а відтак й історіографія викликала праці з новітньої, й досить насиченої історії українсько-грузинської військової співпраці. Провідним спеціалістом був Микола Кравченко, український громадський і політичний діяч, історик, ідеолог Азовського руху, один із засновників Харківської ГО «Патріот України», начальник штабу партизанського загону «Чорний Корпус», ветеран полку «Азов», заступник голови партії Національний Корпус, ветеран популяризатор ідей націократії, співзасновник видавництва «Орієнтир». На жаль, М. Кравченко загинув від рук російських окупантів [5; 6].

Відбиттям певного інтересу до нашої теми у сучасній історіографії є стаття професора Батумського державного університету імені Шоти Руставелі, начальника департаменту зі зв'язків з закордоном, громадськістю, ЗМІ та використання і публікація документів Архівного Управління Аджарської автономної республіки Тамаза Путкарадзе [13].

Військово-політичний напрямок співпраці зумовив перші контакти між представниками наших народів у середньовіччі та новий час. У середньовічну добу зафіксовано участь українських та грузинських військ у половецьких війнах. Потреба захисту країн зумовила перші шлюбні зв'язки. Ще більш увиразнилися військові зв'язки у козацьку добу. Встановлення етнічної приналежності козаків є непростим завданням, бо у джерелах вона вкрай рідко вказується прямо. Визначення можна здійснювати, орієнтуючись на антропонімію. Проте більшість козаків і навіть чимало старшин не мали прізвищ, причому навіть якщо ті й були, то досить часто як прізвиська.

У повстаннях 1630-х рр. в Україні гіпотетично брали участь грузини, багато з яких як «старовинні козаки» згодом були записані до козацького реєстру 1649 р. [1, с. 205]. Зокрема йдеться у хоча й гіпотетично, але досить ймовірно, про те, що прізвища грузинського походження мали Гуржії (перська назва грузинів з середньовічних часів, що перекладається як вовки) та, хоча й менш ймовірно, Ганжи. Наприклад, під час повстання 1637 р. фігурує козак Ганжа, серед тих реєстровиків, які пристали на бік П. Бута, полонив лояльного польському уряду реєстрового старшину у Переяславі. Ганжу схопив переяславський полковник Ілля Караїмович і доставив до Бару на допит до коронного гетьмана.

З українцями був пов'язаний військовий та поет Григорій Орбеліані. Він був знайомий з генералами В. Гурком, К. Панченком, П. Кравченком. Справник Душетського повіту, за походженням українець – Д. Паушенко був одним з учасників спроби повстання грузинської аристократії 1832 р. Він надсилав змовникам інформацію про міжнародне становище, давав поради, рекомендував нових членів, був присутній під час обговорення планів [13, с. 287].

Найважливіший період в історії Грузії та України припав на роки великого світового переламу 1914–1918 рр. Перша світова війна, попри весь її трагізм, зумовила й відносний позитив у вигляді військового досвіду. Але здобувати цей досвід довелося у складі армії Російської імперії. Наприклад, у складі 11-го стрілецького полку воював Оврам Опанасович Вовк, уродженець Полтавщини. Тоді ж у складі іншої частини воював Абрам Нареклішвілі. Долі їх нащадків поєдналися і зараз представники цього українсько-грузинського роду проживають в Україні.

Процес розпаду Російської імперії призвів до формування власних військових підрозділів, що мали стати базою та захистом грузинської та української державності. Газета «Нова Рада» свідчила, що після звільнення столиці УНР Києва від більшовицьких окупантів у лютому 1918 р.

збройну охорону міста від безладів та мародерства забезпечував грузинський військовий комісаріат. Автомобілі з грузинськими прапорами весь час роз'їжджали містом [9]. За це українська влада висловила грузинським воякам окрему подяку.

Згодом грузини прагнули повернутися на Батьківщину. 7 березня 1918 р. Давид Вайчешвілі звернувся до українського уряду з проханням про кредит на формування ешелонів для передислокації грузинів. Кошти були надані і 19 березня 1918 року потяги із грузинськими військовими вирушили із Києва у бік Кавказу. Важливим центром транзиту була Одеса.

Реагуючи на процеси українського державотворення грузини Першої Грузинської стрілецької та 184-ї пішої дивізії заявили: «Ви служите кращим прикладом нам, грузинам, що хочуть, як і ви, бути господарями своєї долі ... Нехай живуть вільні народи вільної Росії» [10].

У січні 1920 р. капітан Сванідзе повідомив військового аташе Грузії в Україні про те, що Голова Директорії УНР Симон Петлюра звертався з проханням надати кілька сотень старшин для контрактної служби в Армії УНР. Серед тих хто сприяв військовій боротьбі українців за свою державність найбільш помітною є постать Олександра Натієва (1873 – 1919) (власне, Натієшвілі, бо у Російській імперії існувала традиція до спрощування прізвищ народів Кавказу). Він був випускником Костянтинівського артилерійського училища, Михайлівської артилерійської Академії. Воював на фронтах Першої світової війни.

Мав звання генерал-майора. Наприкінці 1917 р. сформував окремий загін, що брав участь у боях за Київ у січні 1918 р. Від лютого 1918 р. був інспектором артилерії Окремого Запорозького загону, а від березня – командиром Запорозької дивізії Армії УНР, Запорозького корпусу Армії УНР. У період Української Держави у званні генерал-хорунжого у 1918 р. командував Запорозькою бригадою. У квітні 1918 р. у Харкові приймав спільний парад українських та німецьких вояків нагоди визволення міста від більшовиків.

Сотник, Армії Української Народної Республіки Борис Монкевич з великою прихильністю оцінював професійні якості О. Натієва: «Натієв був гідним старшиною. Кристалево чесний, бездоганної хоробрости, він швидко став улюбленим командиром. Співчуваючи українському національному рухові, він, як син поневоленої нації, служив своїй новій батьківщині не за страх, а за совість» [8, с. 37]. Колишній старшина УГА З. Стефанів називав О. Натієва разом з П. Болбочаном «визначнішим отаманом того часу» і характеризував його як «дуже здібного організатора», який «у підготовці бойових акцій виявив себе талановитим стратегом» [3, с. 384, 419].

С. Шемет наголошував, що впродовж усього Кримського походу 1918 р. корпусу з Києва до Харкова безпосереднє керівництво частинами під час бойових дій здійснював полковник П. Болбочан, тоді як генерал З. Натієв «мусив віддавати справам організації зібраних на швидку в Києві і посланих у похід частин. «Натієв умів оцінити заслуги своїх помічників і не боявся конкуренції тих, хто своїми заслугами піднімався вище загального рівня, тому він не побоявся висунути наперед Болбочана і призначити його командуючим першою дивізією Запорозького корпусу, не побоявся дати Болбочанові і його дивізії виконати окреме завдання – звільнення Криму від більшовиків, хоч це доручення вочевидь давало тому можливість піднятися в очах Уряду і суспільства ще вище» [19]. Начальником Головного військово-юридичного управління Армії Української Держави був генерал-майор Костянтин Олександрович Чивадзе.

Під час Другої світової війни ситуація великою мірою нагадувала часи Першої. Українці та грузини змушені були воювати не у складі своїх національних армій. Більшість українців та грузинів воювали у складі армії СРСР. Яскравою сторінкою військового співробітництва стала участь грузинів у складі Української повстанської армії. У військовому окрузі Заграва був організований курінь із грузинів та вірменів [15].

На початку дев'яностих біля ста учасників УНА-УНСО створили добровольчий корпус «Арго» – для боротьби з абхазькими сепаратистами та російськими військами. Зона відповідальності – Сухумі та Кодорська ущелина. Найбільший успіх українців – бій біля села Шроми. Там українські добровольці ліквідували одразу півсотні російських окупантів. Після окупації Абхазії звідти виїхало кілька сотень тисяч грузинів – рятувалися від геноциду. Чимало з них знайшли в Україні другу батьківщину [2; 5; 6].

У 1993 р. транспортна авіація тодішніх Військово-Повітряних Сил ЗСУ брала участь у гуманітарній операції в Грузії. Вертолітний загін здійснював евакуацію біженців із засніжених перевалів гірської Сванетії. Тоді українські екіпажі врятували близько 8000 життів грузинів та представників інших національностей. Це була перша і найкоротша миротворча місія України. Всього за жовтневі дні 1993 р. на 17 вертольотах українські вертолітники у горах Сванетії виконали 291 виліт, при цьому загальний наліт становив 271 годину. Було перевезено сотні тонн вантажів, доставлено в безпечні райони 7643 людини [23].

Хоча політика Української держави не відзначалася послідовністю, варто відзначити певний внесок України збереження Грузинської державності у 2008 р. під час нападу на Грузію російських окупантів. Участь України у підготовці грузинських військових переважно полягала у підготовці військовослужбовців ВПС та ППО (наприклад, у 2007–2008 рр. у Харківському університеті повітряних сил тривала підготовка 150 грузинських військових, зокрема, 30 льотчиків) у поставках до Грузії озброєння та військової техніки Україна відіграла одну з провідних ролей за обсягом та номенклатурою поставок. Україна була для Грузії одним з основних постачальників відносно сучасних танків Т-72 (90 одиниць, або 56 відсотків від загального обсягу імпорту цих танків Грузією); бойових машин піхоти (67 одиниць, 100%), бронетранспортерів (30 одиниць, 23%); самохідних артилерійських систем (17, у тому числі важкі САУ «Піон», 41%); зенітно-ракетних комплексів (2 малої дальності, один з яких до початку війни не в повному обсязі – 100%, 3 ближньої дії – 75%), бойових вертольотів (7,88%), навчальних літаків (8,1%), ракетних катерів (1, 50%). Україна також була головним постачальником стрілецької зброї до Грузії, а також прийняла участь у модернізації радіолокаційних станцій Грузії та поставках нових РЛС.

Початок російської військової агресії проти України припадає на 2014 р., хоч це був до 2022 р. прихований етап. Держава Грузія, як і у 2008 р. Україна, не зайняла однозначної позиції щодо нової війни. На захист України стали грузинські добровольці. Перші з них, 250 осіб, прибули на Донбас ще влітку 2014 р. Серед них семеро громадян Грузії та ще вісім – громадяни України грузинського походження.

Грузинський національний легіон – військовий підрозділ, що був заснований 2014 р. добровольцями-грузинами, і брав участь у російсько-українській війні на боці України. Від 24 лютого 2016 р. – у складі Збройних Сил України, легіон інтегрувався у 25 батальйон «Київська Русь» 54-ї ОМБр (3-я рота). В історії України це перший випадок, коли до складу Збройних сил офіційно прийняті іноземці. З 2022 р. – спеціальний стратегічний підрозділ Головного управління розвідки. Перший військовий квиток був виданий командирі легіону, громадянину Грузії – Мамуці Мамулашвілі.

Після російського полону М. Мамулашвілі зрозумів, що, за його словами, «зрозумів, що росіяни не мають моралі. У них немає нічого спільного з вірою, з релігією. Я зрозумів, що проти Росії потрібно боротись... Це ідеологічна війна для нас. Всі чудово усвідомлювали, чому вони приїхали в Україну і чому війна в Україні для грузинів прирівнюється до війни в Грузії. Україна – це стратегічний партнер Грузії, і Україна – друг Грузії. Не допомогти другу не вписується в кавказькі традиції» [22].

Один з найбільш боєдатних загонів на фронті – «Грузинські партизани», які здійснювали рейди в глибокий тил ворога, проводили там складні спецоперації та збирали цінні розвідувальні дані. Одна з найсміливіших спецоперацій «Грузинських партизан» – звільнення селища Зайцево. П'ять грузинських бійців змусили до втечі батальйон російських окупантів. Грузинські добровольці успішно діяли й овіяли себе бойовою славою біля населених пунктів Новоолександрівка, Золотий-4, Широкіно, Мар'їнка, Катеринівка, Майорськ, Щастя, взяли участь у звільненні Лисичанська [7].

Присвяtimo увагу низці інших грузинських добровольців, які поклали своє життя за вільні Україну та Грузію.

Давид Гамсахурдія (1989 - 2016) народився 30 грудня 1989 р. в місті Сухумі. Родина залишила Сухумі, рятуючись від російської агресії. Приїхавши в Україну, оселилися на Закарпатті. Давид мешкав у селах біля Ужгорода. Під час російсько-української війни був солдатом 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади. 16 вересня 2016 р. під час мінометного обстрілу зазнав важких

поранень на опорному пункті шахти «Бутівка» поблизу Авдіївки. Перебуваючи в неприйнятному стані, переніс п'ять операцій. Помер у ніч на 8 жовтня 2016 р. 12 жовтня 2016 р. Давида з військовими почестями поховали на Пагорбі Слави ужгородського кладовища «Кальварія». Указом Президента України № 511/2016 від 19 листопада 2016 р., Давид Гамсахурдіа нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (помертно), також нагороджений відзнакою Президента України «За участь в антитерористичній операції» (помертно).

Гія Церцвадзе (1969–2018) народився 1969 р. у Сухумі в Грузії. Учасник бойових дій в Абхазії у 1993 р., захищав Грузію від російської агресії у 2008 р. З початком російської агресії на Донбасі у 2014 р., добровольцем вирушив на фронт. Під час війни з Росією виконував спеціальні і ризиковані завдання. Зокрема взимку 2015 р. разом з грузинськими бійцями воював і утримував позиції в районі Щастя на Луганщині. Згодом як інструктор тренував спецпризначенців Служби Безпеки України. 5 січня 2017 р. затриманий у Київському аеропорту по запиті Інтерполу, який оформила Російська Федерація. Генеральна прокуратура України відмовилась видавати українського захисника. Помер 16 листопада 2018 р. внаслідок онкологічної хвороби.

Георгій Барателі (1991–2015). Позивний «Шут». Народився 24 грудня 1991 р. у Сухумі в Грузії. Його родина, рятуючись від російської агресії, переїхала на початку 1900-х рр. до України. Добровольцем пішов на фронт на Донбасі. Служив стрільцем у 93-й окремії механізованій бригаді «Холодний Яр». 3 жовтня 2014 р. пройшов бої в районі Донецька і Пісків. 8 серпня 2015 р. російські окупанти розпочали багатогодинний масований артилерійський обстріл позиції українських військ в районі Донецька, одна з 120 міліметрових міна упала в окоп біля Георгія. Похований у селі Башмачка Солонянського району на Дніпропетровщині. Указом Президента України № 9/2016 від 16 січня 2016 р. Георгій Барателі нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (помертно).

Георгій Хвiчiя (1970–2016). Позивний «Єгер». Народився 7 квітня 1970 р. у Тбілісі. Згідністю пройшов всі етапи російсько-грузинської війни. Очолював диверсійно-розвідувальні групи, дослужився до звання полковника грузинської армії. З початком війни в Україні воював у складі підрозділів УНСО, «Правого сектора» і «Карпатської Січі». Разом із бійцями «Карпатської Січі» був учасником вшанувань у Холодному Яру на Черкащині. У 2016 р. повінчався з українською дівчиною Ларисою. Георгій планував створити Молодіжний вишкільний центр. Г. Хвiчiя загинув 30 червня 2016 р. Поховали у Тбілісі.

Коте Лашхія (1986–2015) народився 1 вересня 1986 р. у Сухумі. Під час російської агресії проти Грузії у 1992–1993 рр. його разом із матір'ю врятували українські військові – український корабель вивіз Коте з родиною із палаючого Сухумі. Професійний військовий. Воював у Афганістані у складі грузинського військового контингенту, також брав участь у війні проти російської агресії у Грузію 2008 р. У 2014 р. приїхав до України, воював у складі Добровольчого українського корпусу «Правий сектор». Брав участь в обороні Маріуполя, де й загинув 30 червня 2015 р. Похований у Сухумі в Грузії. Залишилася дитина та вагітна дружина. Помертно нагороджений медаллю Української Православної Церкви Київського Патріархату «За жертвність і любов до України».

Тамаз Сухіашвілі (1979–2015) народився 25 січня 1979 р. в місті Хашурі у Грузії. Брав участь у війні в Осетії 2004 р., у російсько-грузинській війні 2008 р., у місіях в Іраку та Афганістані у складі грузинського військового контингенту. З початком російської агресії на сході України 2014 р., залишив службу у загоні особливого призначення МВС Грузії та приїхав до України добровольцем. Потрапив на службу до 6-ї роти 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр», основою якої стали бійці батальйону Національної гвардії «Донбас».

У 17 січня 2015 р. Т. Сухіашвілі зі своєю 6-ю ротою вийшов на підмогу оточеним бійцям в Донецькому аеропорту. Прорватися не вдалося, техніка відступила, але бійці Тамаза продовжували бій протягом п'яти годин, завдяки чому з нового терміналу аеропорту, де трималися українські бійці, були вивезені поранені. Грузинський лейтенант загинув, підірвавшись на міні. У Грузії залишилась дружина та двоє малолітніх дітей. Після прощання в Києві на Майдані Незалежності, його поховано в селі Цхрамуха у Грузії. 26 лютого 2015 р. помертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Реваз Циклаурі (1984–2016) народився 2 липня 1984 р. у селі Лапанкурі, Телавського району. Після служби у Збройних силах Грузії переїхав до України, де одружився і виховував двох

дітей. Мешкав поблизу Шепетівки. 2014 року пішов добровольцем на фронт. Після боїв під Донецьким аеропортом підписав контракт. Служив гранатометником 81-ї окремої аеромобільної бригади Десантно-штурмових військ. Загинув 29 квітня 2016 р. у бою з російськими окупантами в промзоні Авдіївки на Донеччині. Похований у селі Михайлючка Шепетівського району на Хмельниччині. Залишилася дружина і дві доньки. Указом Президента України № 522/2016 від 25 листопада 2016 р. Реваз Циклаурі нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (по смертно).

Іраклій Кутелія (5 квітня 1994 - 9 грудня 2015). Позивний «Іка». Іраклій Кутелія народився 5 квітня 1994 року в селі Араду в Грузії, а за два роки його батьки переїхали в Україну, на Харківщину. З жовтня 2013 р. служив за контрактом у ЗСУ. Гранатометник, механік-водій БМП 1-го батальйону 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр». З березня по серпень 2014 р. тримав позиції на державному кордоні біля села Нянчине Білокуракинського району на Луганщині. У серпні 2014 р. брав участь в боях за Іловайськ. Захопив російський танк Т-72Б3 та пригнав його до місця дислокації батальйону – в село Многопілля Амвросіївського району. При виході з Іловайського котла цей танк створював вогневий щит. Потрапив у полон із численними осколковими пораненнями. Після звільнення з полону і лікування повернувся на передову. 9 грудня 2015 р. поблизу селища Опитне Ясинуватського району на Донеччині на вибуховому пристрої підірвалася БМП-2, в якій загинув Іраклій Кутелія. 12 грудня 2015 р. похований в селі Олексіївка Первомайського району на Харківщині. Указом Президента України № 76/2016 від 1 березня 2016 р. нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (по смертно). Також по смертно 10 лютого 2016 р. нагороджений відзнакою «Народний Герой України».

Александр Гріголашвілі (1982–2014) народився в Кутаїсі. З дитинства захоплювався спортом – був чемпіоном Тбілісі зі змішаних єдиноборств. Під час війни у Абхазії таємно виїхав на фронт, щоб боротися з російськими окупантами. Ще підлітком хлопця прихистив один із підрозділів Грузинської армії. 2002 р. Алеко Гріголашвілі закінчив з відзнакою юридичний факультет Університету імені Акакія Церетелі, відбув стажування в Генеральній прокуратурі Грузії. З 2006 р. на службі у Збройних Силах Грузії, служив зв'язківцем, інструктором розвідувальних підрозділів. Брав участь у миротворчій операції в Іраку, нагороджений медаллю Військових досягнень Армії США. У серпні 2008 року брав участь у війні з росією, поранений у ногу, але не залишив підрозділ. 2009 р. у званні капітана звільнився зі Збройних Сил Грузії, а з 2011 р. служив у підрозділі фінансової поліції.

У званні старшого лейтенанта поліції 15 жовтня 2014 р. виїхав до України, зголосився добровольцем до 24-го окремого штурмового батальйону «Айдар», де служив інструктором розвідувальної роти і снайпером.

Загинув 18 грудня 2014 р., потрапивши в засідку в районі міста Щастя. У цьому бою разом із Александром Гріголашвілі загинув молодший сержант Сергій Оврашко та молодший сержант Андрій Куценко. У Александра залишилися дружина, син та донька. Похований у Кутаїсі в Грузії. 30 січня 2015 р. нагороджений медаллю Української Православної Церкви Київського Патріархату «За жертвність і любов до України», а також відзначений знаком «Доброволець АТО».

Георгій Джанелідзе (1974 – 18 квітня 2015). Позивний «Сатана». Народився 1974 р. у Тбілісі. Служив у батальйоні імені Гулуа, з 2008 р. захищав Грузію від російської агресії. По тому був на сезонних роботах у Туреччині. Після початку російської агресії на Донбасі, приїхав в Україну і зголосився добровольцем до полку «Азов». Служив бойовим інструктором.

18 квітня 2015 р. поблизу села Широкине диверсійно-розвідувальна група російських окупантів наштовхнулася на позиції полку «Азов», зав'язався бій. Георгій зазнав смертельних поранень, його тіло вдалося вивезти тільки після тривалих переговорів за участі ОБСЄ. Грузинський доброволець в останньому бою знищив кадрового російського інструктора.

Прощання з Георгієм Джанелідзе відбулося на Майдані Незалежності Києва. Похований на Мухатвердському братському цвинтарі у Тбілісі. 21 квітня 2015 р., нагороджений медаллю Української Православної Церкви Київського Патріархату «За жертвність і любов до України». Також нагороджений по смертно відзнакою «За оборону Маріуполя».

Георгій Саралідзе (1977–2017). Позивний «Гюрза-2» народився 8 вересня 1977 р. у Тбілісі. Брав участь у бойових діях під час грузино-абхазького конфлікту – 1991 р. був у Легіоні

грузинських соколів. Служив у Національній гвардії Грузії, в якій загинув і його батько 1992 р. Закінчив розвідувальний факультет Військової академії у Тбілісі та факультет контррозвідки військової академії у Стамбулі. Захоплювався ножами, писав вірші. Учасник миротворчих місій у Афганістані та Іраку. З 2008 р. у лавах грузинської армії. Брав участь у боях з російськими окупаційними військами. З початком російської агресії на Донбасі у 2014 р. – доброволець 2-ї роти полку спецпризначення «Азов», командир розвідувальної групи. У квітні 2015 р. зазнав важкого поранення у боях за Широкине. Під час лікування зустрів свою майбутню дружину. У травні 2016 р. повернувся до війська – вступив на контрактну службу в Збройні сили України. Організував групу глибинної розвідки у 92-й окремій механізованій бригаді. Служив командиром розвідувального взводу 2-го механізованого батальйону. Восени 2017 р., коли 92-гу бригаду вивели з фронту на ротачію, перевівся до 42-го окремого мотопіхотного батальйону «Рух Опору», де був на посаді старшого навідника гранатометного відділення протитанкового взводу роти вогневої підтримки.

31 жовтня 2017 р. загинув у бойовому зіткненні поблизу селища Опитне на Донеччині. Похований у Запоріжжі на кладовищі Святого Миколая. Указом Президента України № 12/2018 від 22 січня 2018 р. посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Давид Сіхарулідзе (1973–2017) народився 27 жовтня 1973 р. в селі Супса, на заході Грузії. Вперше взяв до рук зброю у 14 років. Захищав територіальну цілісність Грузії під час війни в Абхазії у 1992-1993 рр. та під час вторгнення російських військ у Грузію 2008 р. Закінчив Військову академію Грузії та військове училище Бундесверу в Німеччині. З 2010 по 2014 р. – інструктор у грузинському Національному тренувальному центрі «Крцанісі». 16 лютого 2014 р. звільнився в запас, і вирушив до України. Зголосився добровольцем до батальйону «Айдар». У 2015 р. вступив на військову службу за контрактом у Збройних силах України. Отримав звання молодшого сержанта, на посаді командира відділення 1-ї штурмової роти 24 окремого штурмового батальйону «Айдар». Воював у селі Новгородському, а також в районі Мар'їнки, на передових позиціях біля окупованого міста Докучаєвська. З квітня 2017 р. – на позиціях на Світлодарській дузі. Тут бійці «Айдару» тримали оборону селища Новолуганського. 11 травня 2017 р. Давид Сіхарулідзе загинув від осколкового поранення в живіт поблизу селища Новолуганське, Бахмутського району на Донеччині.

14 травня 2017 р. з воїном попрощались у Києві, наступного дня в Тбілісі віддати шану офіцерові прийшли міністр оборони Грузії Леван Ізорія та посол України в Грузії Ігор Долгов. Похований у рідному селі Супса. Указом Президента України № 42/2018 від 26 лютого 2018 р. посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня [7].

Яскравою ілюстрацією міцності українсько-грузинської дружби є доля Зази Нануашвілі. Він є колишнім офіцером спецпризначення МВС Грузії, захищає Україну з 2014 р. пліч-о-пліч із сином Ваном. Дружина Зази – українка Олена – волонтер. Він наголошує: «ось я говорив, що воюю за Грузію, але потім у мене народився маленький син, я створив сім'ю з україркою. Я люблю Україну, як рідну. І тепер я можу від усього серця сказати, що я воюю і за Україну. За Грузію і за Україну.... Зараз у мене великий підрозділ, де воюють не лише грузини та українці, а й британці, американці, чилійці, перуанці, південноафриканці, поляки. Всі є, окрім «руських». «Хороші рускіє» - тільки в мішках» [24].

Грузин із села Бережниця Мераб Концелідзе, родом із містечка Кобулеті, що біля Батумі, відомий тим, що воював у складі добровольчого батальйону “Донбас” і був поранений під Іловайськом. Мераб має дружину і двоє дітей. Грузин спочатку відстоював честь країни на Майдані у Києві, а потім добровольцем пішов у військо. Його нагородили відзнакою «Брат за брата», що є волонтерською ініціативою УНА-УНСО і Благодійного американського фонду FRAC. Проект підтримав також цивільний корпус полку «Азов» [21].

У складі Української Армії воюють й представники українсько-грузинських родин. Один з них, грузин по батьківській лінії та українець – по матері, Отар наголошував наприкінці 2022 р.: «Я пишаюсь тим, що в моїх жилах тече кров двох волелюбних, нескорених та гордих народів – грузинів та українців. Любов до рідної землі, жага до справедливості, до Перемоги – ось такі риси, притаманні цим народам, передалися й мені. Ми обов'язково зберемося за щедрим сімейним столом і відсвяткуємо нашу Перемогу, там на неї чекають не менше, ніж ми» [20].

Отже, головним здобутком сучасної історіографії є концепт «скріплені кров'ю», що вдало відображає сутність військового співробітництва між українцями та грузинами, ба більше – бойового братства. Найбільш насиченим етапом українсько-грузинського співробітництва тривалий час залишався період 1917–1921 рр. В цей час увиразнився головний ворог українців та грузинів – росіяни. Увесь час советської окупації військова співпраця була унеможливлена і жевріла лише в еміграції. Під час Другої світової війни найбільша кількість грузинів та українців воювали у складі радянської армії, але значно важливішим для формування традицій національного військового співробітництва є участь грузинів у боротьбі УПА. Сучасна доба українсько-грузинського співробітництва нагадує про спіральність історії – знову маємо відбивати навалу російського ворога. На щастя, сьогодні обидва народи мають власну державність та більшу ступінь підтримки з боку міжнародної спільноти, хоч все ж таки недостатню. Один з головних уроків історії грузинського та українського народів можна висловити у влучному вислові: «Мир це не відсутність війни, це відсутність москви».

Джерела та література:

1. Документи російських архівів з історії України [Текст]. Т. 1 : Документи до історії запорозького козацтва 1613–1620 рр. / Упоряд. Л. Войтович, Л. Заборовський, Я. Ісаєвич, Ф. Сисин, А. Турилов, Б. Флоря. Львів, 1998. 442 с.
2. Дружба, скріплена кров'ю. УНСО і Грузія ред. В. Пальчик Markobook. 2023. 320 с.
3. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). Львів, 1992. 713 с.
4. Котляр Н.Ф. Половцы в Грузии и Владимир Мономах. *Из истории украинско-грузинских связей*. Тбилиси: Мецниереба, 1968. С. 16–24.
5. Кравченко М. *Українська аргонавтика*. Мена: Домінант: Орієнтир, 2016. 115 с.
6. Кравченко М. *Українські добровольці Грузинської громадянської війни*. Київ: Домінант: Орієнтир, 2017. 46 с.
7. Кучерук О., Пастух Б., Манчура О. *Скріплені кров'ю*. К. : Пропала грамота, 2022. 152 с.
8. Монкевич Б. *Слідами новітніх запорожців: Похід Болбочана на Крим*. Нью-Йорк, 1956. 288 с.
9. Нова рада. 1917. 17 лютого.
10. Нова Рада. 1917. 5 травня.
11. Панфілов О. *Україна і Грузія – чому разом?* 2023. 157 с.
12. Піскун В. Українсько-грузинські взаємини в процесі розвитку Прометіївського руху 1920-1940-х років. *Україна і Грузія у міжнародних відносинах: історія та спільні виклики сучасності*. До століття встановлення дипломатичних відносин: Збірка наукових праць / Упоряд. Ірина Матяш, Тамаз Путкарадзе. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 315 с.
13. Путкарідзе Т. Деякі питання культурно-історичних та військово-політичних відносин між Грузією і Україною (за документами Державного архіву Одеської області та архівного управління Аджарії). *Україна і Грузія у міжнародних відносинах: історія та спільні виклики сучасності*. До століття встановлення дипломатичних відносин: Збірка наукових праць / Упоряд. Ірина Матяш, Тамаз Путкарадзе. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. С. 283–294.
14. Романюк Н. Герасимчук М. Сучасні українсько-грузинські відносини. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 2(10). С. 115–135.
15. Стецишин О. *Бандерівський інтернаціонал. Грузини, росіяни, євреї та інші національності в боротьбі за незалежність України* / Центр Досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2015. 328 с.
16. Тинченко Я. *Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921)*. Кн. I. 2007. 536 с.
17. Целуйко В.О. Роль України в російсько-грузинській війні та її вплив на політику України у воєнній сфері. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Питання політології». Харків, 2009. Вип. 14 (839). С. 229–233.
18. Шевченко Ф. *Грузини в Войске Запорожском. Из истории украинско-грузинских связей*. Тбилиси, 1968. С. 38–55.
19. Шемет С. Полковник Петро Болбочан (замітки до історії Запорожського Корпусу 1917–1919 рр.). *Хліборобська Україна* (Відень). Кн.4. 1922/23. С.200–236.
20. За походженням – грузин, за національністю – українець [Електронний ресурс]. URL: <https://mvs.gov.ua/news/za-rohodzennyam-gruzin-za-nacionalnistyu-ukrayines> (дата звернення: 01.12. 2024).
21. Грузин з Бережниць отримав медаль «Брат за брата» від УНА-УНСО і Благодійного американського фонду FRAC [Електронний ресурс]. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/ato/2017/03/06/68615/view> (дата звернення: 01.12. 2024).
22. «У полоні зрозумів, що в росіян нема моралі». Інтерв'ю з командиром Грузинського легіону Мамукою Мамулашвілі. [Електронний ресурс]. URL: <https://suspilne.media/chernivtsi/268959-u-poloni-zrozumiv-so-v-rosian-nema-morali-intervu-z-komandirom-gruzinskogo-legionu-mamukou-mamulasvili/> (дата звернення: 01.12. 2024).
23. Одна з перших і забутих миротворчих місій Збройних Сил України [Електронний ресурс]. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/11/30/misiya-zsu/> (дата звернення: 01.12. 2024).

24. «Скріплені кров'ю»: у Києві презентували фільм і книгу про грузинів, які захищають Україну [Електронний ресурс]. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/05/11/skripleni-krovyu-u-kyievi-prezentuvaly-film-i-knygu-pro-gruzyniv-yaki-zahyshhayut-ukrayinu/> (дата звернення: 01.12. 2024).

References:

1. Dokumenty rosiiskyykh arkhiviv z istorii Ukrainy. T. 1 : Dokumenty do istorii zaporozkoho kozatstva 1613 - 1620 rr. / Uporiad. L. Voitovych, L. Zaborovskiy, Ya. Isaievych, F. Sysyn, A. Turylov, B. Floria. Lviv, 1998. 442 s. [in Ukrainian].
2. Druzhba, skriplena kroviu. UNSO i Hruziiia / ed. V. Palchyk Markobook. 2023. 320 s. [in Ukrainian].
3. Istoriiia ukrainskoho viiska (vid kniazhykh chasiv do 20-kh rokiv XX st.). Lviv, 1992. 713 s. [in Ukrainian].
4. Kotliar, N.F. (1968) *Polovtsy v Hruzii y Vladymyr Monomakh. Yz ystoriy ukraynsko-hruzynskyykh sviazei*. Tbylisy: Metsnyereba., S. 16–24 [in russian]
5. Kravchenko, M. (2016). *Ukrainska arhonavtyka*. Mena: Dominant: Oriientyr., 115 s. [in Ukrainian].
6. Kravchenko, M. (2017) *Ukrainski dobrovoltsi Hruzynskoi hromadianskoi viiny*. Kyiv: Dominant: Oriientyr. 46 s. [in Ukrainian].
7. Kucheruk, O., Pastukh B., Manchura O. (2022). *Skripleni kroviu*. Kyiv. 152 s. [in Ukrainian].
8. Monkevych, B. (1956) *Slidamy novitnikh zaporozhtsiv: Pokhid Bolbochana na Krym*. New-York. 288 s. [in Ukrainian].
9. Nova rada. 1917. 17 liutoho [in Ukrainian].
10. Nova Rada. 1917. 5 travnia [in Ukrainian].
11. Panfilov, O. (2023) *Ukraina i Hruziiia – chomu razom?* 157 s. [in Ukrainian].
12. Piskun, V. (2018). *Ukrainsko-hruzynski vziemny v protsesi rozvytku Prometeivskoho rukhu 1920-1940-kh rokiv. Ukraina i Hruziiia u mizhnarodnykh vidnosynakh: istoriia ta spilni vykyky suchasnosti*. Do stolittia vstanovlennia dyplomatychnykh vidnosyn: Zbirka naukovykh prats / Uporiad. Iryna Matiash, Tamaz Putkaradze; Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 315 s. [in Ukrainian].
13. Putkaradze, T. (2018) *Deiaki pytannia kulturno-istorychnykh ta viiskovo-politychnykh vidnosyn mizh Hruziiu i Ukrainou (za dokumentamy Derzhavnogo arkhivu Odeskoi oblasti ta arkhivnogo upravlinnia Adzharii). Ukraina i Hruziiia u mizhnarodnykh vidnosynakh: istoriia ta spilni vykyky suchasnosti*. Do stolittia vstanovlennia dyplomatychnykh vidnosyn: Zbirka naukovykh prats / Uporiad. Iryna Matiash, Tamaz Putkaradze; Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. S. 283-294 [in Ukrainian].
14. Romaniuk, N., Herasymchuk M. (2021) *Suchasni ukrainsko-hruzynski vidnosyny. Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*. № 2(10). S. 115-135 [in Ukrainian].
15. Stetsyshyn, O. (2015) *Banderivskiy internatsional*. Hruzyny, rosiiany, yevrei ta inshi natsionalnosti v borotbi za nezalezhnist Ukrainy / Tsentri Doslidzhen vyzvolnoho rukhu. Lviv: Chasopys., 328 s. [in Ukrainian].
16. Tynchenko, Ya. (2007) *Ofiterskyy korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki (1917–1921)*. Kn. I. 536 s. [in Ukrainian].
17. Tseluiko, V.O. (2009) *Rol Ukrainy v rosiisko-hruzynskii viini ta yii vplyv na polityku Ukrainy u voiennoi sferi. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina*. Serii «Pytannia politolohii». Kharkiv. Vyp. 14 (839). S. 229–233 [in Ukrainian].
18. Shevchenko, F. (1968) *Hruzyny v Voiske Zvporozhskom. Yz ystoriy ukraynsko-hruzynskyykh sviazei*. Tbylisy. S. 38–55 [in russian].
19. Shemet, S. (1922/23) *Polkovnyk Petro Bolbochan (zamitky do istorii Zaporozhskoho Korpusu 1917–1919 rr.)*. *Khliborobska Ukraina* (Viden). Kn. 4. S. 200–236 [in Ukrainian].
20. *Za pokhodzhenniam – hruzyn, za natsionalnistiu – ukrainets*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/za-pokhodzennyam-gruzin-za-natsionalnistyu-ukrayinec> (Accessed 01 Desember 2024) [in Ukrainian].
21. *Hruzyn z Berezhnytsi otrymav medal «Brat za brata» vid UNA-UNSO i Blahodiinoho amerykanskoho fondu FRAC*. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/ato/2017/03/06/68615/view> (Accessed 01 Desember 2024) [in Ukrainian].
22. *«U poloni zrozumiv, shcho v rosiiian nema morali»*. Interviu z komandyrom Hruzynskoho lehionu Mamukoiu Mamulashvili. URL: <https://suspilne.media/chernivtsi/268959-u-poloni-zrozumiv-so-v-rosian-nema-morali-intervu-z-komandirom-gruzinskogo-legionu-mamukou-mamulasvili/> (Accessed 01 Desember 2024).
23. *Odna z pershykh i zabutykh myrotvorchykh misii Zbroinykh Syl Ukrainy*. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/11/30/misiya-zsu/> (Accessed 01 Desember 2024) [in Ukrainian].
24. *«Skripleni kroviu»: u Kyievi prezentuvaly film i knyhu pro hruzyniv, yaki zakhyshchaliut Ukrainu*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/05/11/skripleni-krovyu-u-kyievi-prezentuvaly-film-i-knygu-pro-gruzyniv-yaki-zahyshhayut-ukrayinu/> (Accessed 01 Desember 2024) [in Ukrainian].